

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА**

Ірена АДАМЕК

УДК 373.29+373.2(091)(438)

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ
ПОЛЬСЬКОГО ДОШКІЛЛЯ
(друга половина ХІХ віку- 1918 р.)**

13.00.01-загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

*дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук*

Київ - 2001

Дисертацією є монографія
Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова,
Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор
Артемова Любов Вікторівна, Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, завідувач кафедри дошкільної педагогіки.

Офіційні опоненти: - доктор педагогічних наук, професор, академік АПН України, **Євтух Микола Борисович**, академік-секретар Відділення педагогіки і психології вищої школи АПН України.

доктор педагогічних наук,
професор **Карпова Елла Едуардівна**, Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського, завідувач кафедри дошкільної педагогіки

- доктор педагогічних наук, професор **Кемень Володимир Петрович**, Дрогобицький Державний університет імені І.Франка, декан факультету іноземних мов.

Провідна установа: Прикарпатський університет імені В.Стефаніка, кафедра педагогіки, Міністерство освіти і науки України, м.Івано-Франківськ

Захист відбудеться " 28 " лютого 2001 року о 14.30 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9.

Вчений секретар Приходько Ю.В.

Автореферат розісланий " 25 " січня 2001 року

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження Трансформація суспільного устрою в Польщі викликала зміни в культурі, освіті, духовному становленні особистості.

Польська педагогічна наука має чималий досвід в організації навчання і виховання дітей дошкільного віку. Численні вчені (Б.Бараняк, М.Дунін-Вонсович, Я.Красунський, В.Мухович, З.Жукевичова та ін.) засвідчують, що в історії польської держави дитячі навчально-виховні заклади були ефективною формою вирішення важливих соціальних, освітніх, культурних і навіть економічних проблем. Тому вивчення процесу становлення такого освітянського напрямку, як дошкільне виховання, його характерних особливостей у різні періоди історичного розвитку викликає інтерес як в теоретичному, так і практичному аспектах. Теоретичні надбання та досвід минулого можуть стати важливим джерелом для розвитку сучасної теорії і практики. Особливої уваги вимагають розроблені теоретико-методичні основи її функціонування. Аналізуючи сучасну теорію і практику дошкільного виховання, можна стверджувати, що в ній ще не достатньо вивчена історія і традиції проблеми підготовки дітей до школи. Існує нагальна потреба опрацювання і поширення результатів відповідних досліджень та досвіду з цього напрямку в минулому, об'єктивної їх оцінки та вивчення можливостей творчого використання в сучасних умовах для розвитку теорії і практики підготовки дитини до школи.

Аналіз першоджерел, психологічної та педагогічної літератури засвідчує, що у розвиток методології досліджень вагомих внесок зробили Я.Давід (1859-1914 рр.) та А.Шицувна (1869-1921 рр.). Чималий науковий доробок, який активно вплинув на розвиток дошкільної педагогіки на рубежі віків, здійснили Б.Трентовський (1808-1859 рр.), С.Карпович (1864-1912 рр.) та ін. Вони ґрунтовно розробляли теорію та нові методики дошкільного виховання, створивши методичні розробки для педагогів закордонок - перших дошкільних закладів в історії Польщі. Науковий доробок автори підтверджували емпіричними дослідженнями.

На зламі XIX - XX віків з'явилися також дослідження Л.Вольберга (1831-1903), А.Дигасінського (1839-1902), Я.Жентковської (1850-1920), Я.В.Давіда, А.Шицувни, які висвітлювали особливості психічного розвитку дітей дошкільного віку та спонукали педагогів-практиків враховувати психічні можливості дітей у роботі з ними.

Дехто з теоретиків робив спроби сформулювати такі завдання, які допомагали у підготовці дитини до школи. До важливих праць цього напрямку можна віднести роботи А.Цешковського "Про сільські захоронки" (1892 р.), П.Хмелевського "Що виховання дітей може і повинно зробити" (1874 р.), С.Марцішевської "Поради і вказівки для керівників закордонок" (1907 р.), Я.Стжемеської і М.Веріго "Виховання дошкільників" (1895 р.), А.Шицувни "Заняття з дітьми дошкільного віку" (1900 р.). Автори розглянули теоретичний і практичний аспекти підготовки дитини до школи. Акцентувалася увага на необхідності дослідження розумового розвитку дитини.

В історіографії польської шкільної освіти на переході віків важливу роль відіграли такі часописи, як "Педагогічний перегляд" (1906-1907 рр.); "Домашній опікун" (1856-1876 рр.); "Педагогічний рух" (1912-1917 рр.); "Вік" (1873-1905 рр.); "Виховання в школі та вдома" (1909-1917 рр.) та ін. У низці статей автори порушили проблему теорії та практики підготовки дітей до школи в різних аспектах:

- вивчення дитини та її розумових можливостей;
- формування функцій та навичок необхідних для здобуття шкільних вмінь;

- створення і поширення програм та концепцій дошкільного виховання, наголошуючи на потребі особливих заходів щодо дитини.

Мотивуємо вибір історичного періоду кін. XIX – поч. XX СТ, **МОЖЛИВІСТЮ** й доцільністю:

- 1) простежити процес зародження захоронок на польських землях та їх розвиток;
- 2) розглянути взаємозв'язок виховання дітей у сімейному середовищі і в захоронках та виявити взаємодію цих інституцій у вихованні дитини та її підготовці до школи;
- 3) розглянути специфіку розвитку емпіричних досліджень в історії виховання зазначеного періоду, які мали виразний вплив на виховну практику;
- 4) в теорії і практиці поглиблено проаналізувати проблему підготовки дитини до школи.

Саме в період XIX - поч. XX ст, швидко поширювалися захоронки, активізувалося наукове вирішення методичних питань, наголошувалося на взаємозв'язках теорії і практики, які набирають характеру комплексності. Проблема підготовки дитини до школи вимагала реалізації і тому висувалася як одна з важливих.

На сьогодні в педагогічному доробку з'явилися синтетичні розробки, підручники з історії дошкільного виховання та монографії, присвячені деяким засновникам та закладам опіки над дітьми. Це, зокрема, праці А.Бялиня і М.Холодецького "Особливості діяльності міських закладів опіки над дітьми" (1928), З.Данелювни "Педагогічна творчість Я.Давіда" (1935), З.Шелегенівч "Едмунд Бояновський і його справа" (1966), МВуйцік "Об'єднання Сестер Діви Марії Непорочного Зачаття", "Об'єднання Сестер Службеничок" (1978), В.Бобровської-Новак "Історія дошкільного виховання" (1978), В.Окоця "Давід" (1980) та ін. Теоретичний аналіз вказаних праць послужив підставою для подальшого поглибленого і поширеного дослідження низки піднятих в них проблем дошкільного виховання.

Вивчення науково-методичних джерел виявило, що багато тенденцій у сучасній системі дошкільного виховання мають історичне походження. До сьогодні актуальними залишаються ще тогочасні емпірично обгрунтовані та впроваджені у практику на початку XX с.т, пропозиції підготовки дитини до школи.

Представлені в нашій монографії результати дослідження є першою спробою створити цілісне уявлення про функціонування захоронок як надзвичайно важливих освітньо-виховних інституцій у розвитку дитини та у її підготовці до школи. Результати даного дослідження можуть бути використані у розвитку загальної педагогічної теорії та практики і, зокрема, такої її галузі, як історія дошкільної педагогіки.

Джерельна база. Дослідження приватних архівів жіночих релігійних об'єднань: Архів Сестер Службениць Діви Марії у Дембіці і Дембові, Сестер Воскресенок Кентських у Кентах, Сестер Милосердя у Кракові та Перемишлі, Сестер Серафіток у Кракові, Сестер Домініканок у Кракові, Сестер Феліціянок у Кракові, Сестер Божого Милосердя у Кракові; Архиепископства у Познані, Сестер Св.Михаїла у Ченстохові. З огляду на обсяг та роль цих матеріалів ми використали передусім фонди трьох об'єднань: Сестер Службениць Діви Марії у Дембіці і Дембові, Сестер Воскресенок Кентських у Кентах, Сестер Милосердя у Кракові та Перемишлі. Представляючи практику підготовки до школи, ми зверталися і до таких джерел: шкільні звіти, хроніки закладів дошкільного виховання та листування. Серед досліджуваних джерел були також статuti суспільно-освітніх товариств та статuti інших організацій. Ці матеріали дозволили нам з'ясувати і узагальнити розвиток теорії та практики дошкільного виховання і детально висвітлити важливі надбання у цій галузі.

Питання теорії відтворюють передусім періодичні видання, зокрема педагогічні часописи, які виходили на зламі століть: "Музей", "Школа", "Вільна школа", "Сім'я та школа", "Нові тори", "Педагогічний огляд", "Польська школа", "Польські справи",

"Виховання вдома та в школі", "Сімейний опікун", "Педагогічний рух", "Плющ", "Жіночий світ", "Вік", "Педагогічний річник".

Серед науково-методичної літератури проаналізовані роботи теоретиків виховання та освіти, зокрема в галузі дошкільного виховання та освіти, на зламі 19-20 століть. Аналіз цих праць доводить, що даний період характерний інтенсивним розвитком теорії та практики підготовки дитини до школи. Значну частину архівних матеріалів вводиться в науковий обіг та адаптовано згідно з сучасною термінологією дошкільної педагогіки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова на кафедрі дошкільної педагогіки згідно Міждержавної угоди між НПУ ім. М.П.Драгоманова і Академією Педагогічною м.Кракова в Польщі.

Наявність важливого історичного матеріалу і водночас його недослідженість дають підставу детально вивчити та виявити особливості й специфіку становлення дошкільного виховання і, зокрема, аспект підготовки дітей до школи та використання його кращих здобутків в навчанні й виховному процесі сучасного дитячого садка. Це в цілому й зумовило вибір теми дослідження **"Теорія і практика підготовки дітей до школи в умовах розвитку польського дошкілля" (друга половина 19 віку - 1918 р.)**.

Об'єктом дослідження є історія розвитку теорії та практики дошкільного виховання в другій половині 19 - на початку 20 століття.

Предметом дослідження є виявлення пріоритетних напрямків розвитку теорії та практики підготовки дітей до школи, з'ясування їх організаційно-педагогічного забезпечення в досліджуваній період.

Мета дослідження - проаналізувати особливості і провідні тенденції у розвитку теорії та практики з другої половини 19 - на початку 20 століття (до 1918 р.), а також запровадити оптимальні тогочасні методики в практику сучасного дошкілля.

Концепція дослідження. Польська теорія та практика підготовки дитини до школи на зламі століть становила важливий напрямок виховання та навчання, організованого у дошкільних закладах різних організацій, товариств і приватних осіб. Теоретичні та апікаційні надбання цього періоду є результатом рецепції багатого доробку із зарубіжної літератури, а також емпіричних та критичних студій польських дослідників. Сам процес розвитку теорії був діалектичним та динамічним. З огляду на визначені цілі в ньому реалізувалися різні завдання, використовувалися різноманітні організаційні форми та методи, які інтенсифікують процес.

Все це загалом дало підстави для прогнозування можливості вдосконалення та запровадження здобутків теорії і практики дошкільного виховання середини 19 - початку 20 століття.

Грунтовне дослідження поставленої проблеми забезпечує виявлення передумов розвитку і характерних ознак теорії та практики дошкільної педагогіки в минулому як важливого напрямку педагогічної спадщини. Все це дає змістовну, соціально-культурологічну та прогностичну інформацію для наукового осмислення тенденцій і шляхів створення сучасної концепції дошкільної освіти відповідно до особливостей розвитку суспільства в 21 столітті, вимог сучасної психологічної і педагогічної наук та бачення перспектив розвитку новітніх технологій підготовки дітей до школи.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що підготовка дітей до школи набуває ефективності якщо:

- є наукове обґрунтування особливостей цього процесу і вимог до його змісту, організаційних форм, методів навчання на основі трансформації історично і соціально обумовлених кращих педагогічних теорій, методик, сформульованих у досліджуваній період;

- враховується взаємозалежність і взаємозв'язок навчання дітей дошкільного віку і адекватність педагогічних умов, в яких здійснюється цей процес;
- завдання підготовки дітей до школи реалізуються у взаємодії дошкільних закладів із сім'єю;
- праця педагога детермінується з потребами і можливостями розвитку дітей та умовами соціального середовища;
- усвідомлюються і критично застосовуються психолого-педагогічні концепції, теорії і методики минулого та об'єктивно співвідносяться з ними, сучасні пріоритети різних наукових напрямків щодо організації передшкільного навчання та виховання,

Реалізація мети дослідження і підтвердження висунутої гіпотези вимагали розв'язання **таких завдань:**

- 1) проаналізувати стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та визначити основні аспекти дошкільного виховання у польській педагогічній спадщині як самостійній науковій галузі;
- 2) виявити педагогічні погляди видатних теоретиків і практиків щодо системи дошкільного виховання, зокрема в питанні підготовки дитини до школи, та з'ясувати окремі поняття, які вперше вживались в цей період;
- 3) розкрити теоретичні, методичні та організаційні засади навчально-виховного процесу у різних типах заходів, створених державними структурами, релігійними добродійними товариствами та світськими особами;
- 4) з'ясувати питання щодо підготовки дітей до школи в теоретичному і практичному аспектах та експериментально перевірити організаційно-методичні умови здійснення цього процесу в сучасних дошкільних закладах;
- 5) дослідити вплив виявлених педагогічних чинників у науково-практичній спадщині - методики Я.Давіда (вчення про речі) та А.Шицувни (біографічний метод) на поглиблення знань і розвитку дітей у процесі їх підготовки до школи в сучасних умовах;
- 6) реконструювати історичні надбання у галузі теорії й практики та простежити їх вплив на сьогодення через впровадження у науковий обіг історичних документів, психолого-педагогічних наукових праць..

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять діалектичний метод пізнання світу і себе; системний підхід як спосіб пізнання педагогічних фактів, явищ, процесів; концепції психологів і педагогів на межі 19 і 20 століть стосовно теорії і практики дошкільного виховання; положення про зв'язок історії із сьогоденням та доцільність використання спадщини видатних польських педагогів у сучасній освітній практиці дошкільних закладів; історія польської освіти (Е.Бояновський, Б.Бараняк, Я.Беноні-Добровольська, А.Бжезінський, К.Ельніцький, А.Карпович, С.Мотика, М.Веріго-Радзивіловичова та ін.); наукові положення щодо проблеми дошкільного виховання в досліджуваній період (Ф.Бізонь, Я.Давід, М.Ільницька, Е.Клаперед, М.Харашкевич, А.Хойдзінська, Я.Цемброневич та ін.); теоретичні засади навчання і виховання дітей у дошкільних закладах різного типу та у сімейному середовищі (Я.Бялиня, Г.Голдмахер, А.Єске, А.Карвацька, М.Калабінська, Я.Ліскевич, Я.Хжонщевська та ін.); психолого-педагогічні теорії особистості та її розвитку в процесі діяльності (Я.Давід, М.Жебровська, А.Карбовяк, І.Мощенська, К.Хелерлінг); психолого-педагогічні теорії щодо управління навчально-виховним процесом (Я.Добровольський, С.Левін, З.Моравський, Я.Хмелєвський),

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань та перевірки гіпотез використано загальнонаукові методи:

- а) **теоретичні:** конкретно-історичний, проблемно-історичний аналіз джерел і наукової літератури, порівняльно-зіставлювальний аналіз програм, методичних рекомендацій, психолого-педагогічних видань (часописів, листів, оглядів), синтез, систематизація,

узагальнення теоретичних та дослідних даних;

б) **емпіричні:** спостереження, педагогічний експеримент; тестування (Манн-Whitney V test); статистичний метод (метод кореляції Спірмана, ANOVA-MANOVA, пакет "STATISTIKA").

Організація дослідження. Дослідження виконувалося у 1989 - 1999 роках в кілька етапів.

На першому етапі (1989-1992 рр.) обрано напрямок наукового пошуку на основі аналізу педагогічних теорій, визначено актуальність та міру розробки даної проблеми; опрацьовані наукові джерела; конкретизувалася тема, мета й завдання дослідження.

На другому етапі (1993-1994 рр.) вивчено й проаналізовано архівні документи і матеріали з проблеми дослідження; зіставлені програми, методики, рекомендації щодо організації й управління навчально-виховним процесом у дошкільних закладах, розроблені експериментальні матеріали та здійснено пошуковий експеримент з метою конструювання змісту процесу підготовки дітей до школи. Одержані джерельні матеріали використовувалися в навчально-виховному процесі під час магістерських та дипломних семінарів, у роботі з учителями, у виступах та доповідях на науково-практичних конференціях.

На третьому етапі (1995-1996) проходила підготовка програм з емпіричних досліджень, перевірено ефективність методик, створених на основі теорій Я.Давіда і А. Шицувни; визначені педагогічні умови, спроможні забезпечити успішне впровадження наших розробок та методик з урахуванням сучасних вимог у дошкільне виховання.

На четвертому етапі (1997-1999 рр.) підведені підсумки дослідження; вивчено вплив експериментальних методик на активізацію підготовки дітей до школи; здійснено діагностику готовності дітей до школи. Результати емпіричних досліджень впроваджено у дошкільні заклади різного типу (м.Краків, м.Нови Сонч, м.Тарнув); розроблено і поширено в педагогічну практику методичні посібники, рекомендації; систематизовано, узагальнено результати дослідницької роботи і оформлено у вигляді монографії.

Наукова новизна та теоретичне значення отриманих результатів дослідження:

- вперше здійснено комплексне дослідження розвитку теорії та практики дошкільного виховання на рубежі двох віків (кінець 19 - початок 20 століття) -однієї з маловивчених і досить важливих проблем в історії розвитку польської педагогічної науки;
- з'ясовано погляди, зміст, форми і методи дошкільного виховання у педагогічній спадщині польських теоретиків і педагогів-практиків у галузі дошкільної педагогіки (Е.Бояновського, М.Веріго-Радзивіловичової, Я.Давіда, С.Карповича, А.Шицувни), ідеї, тісно пов'язані з національними традиціями виховання та індивідуального розвитку дитини;
- виявлено тенденції процесу становлення і розвитку дошкільного виховання, зокрема підготовки дітей до школи у польській теорії та практиці в другій половині 19 - на початку 20 ст., розкрито залежність рівня розв'язання методичних проблем від розвитку психолого-педагогічної теорії, окреслено функції, які виконували захоронки - захисні, виховні та навчальні;
- дослідження дозволило об'єктивно порівняти, зіставити і оцінити ефективність педагогічних чинників у дошкільному вихованні, а саме: індивідуалізації, взаємозв'язку дошкільних виховних інституцій і сімейного середовища, використання ігор як домінуючого фактора у навчанні дітей;
- розкрито еволюцію цілей, методів, засобів у теорії і практиці дошкільної педагогіки на зламі віків, що стало умовою переходу від "вільного виховання" до його проектування і прогнозування;

- введено в науковий обіг нові документи, історичні факти, імена, що дозволяє створити об'єктивне цілісне уявлення про дошкільну педагогіку в польській освіті на рубежі віків;
- визначено підходи і витоки актуальних аспектів теорії та практики дошкільної педагогіки;
- з'ясовано і уточнено зміст наукових понять - дошкільне виховання, навчання і виховання дітей дошкільного віку, захоронки, притулки, дитячий садок тощо;
- розкрито особливості підготовки дітей до школи, відображені концепції вчених (Я.Давіда та А.Шицувни), визначено їх провідні ідеї - "вчення про речі" та "біографічний метод з трансформацією в "case study", які закладено в основу сучасної теорії та практики дошкільної педагогіки;
- окреслено пріоритетні тенденції у системі підготовки дитини до школи
- інтелектуальний, моральний, фізичний розвиток;
- започатковано вивчення різних підходів до розгляду проблем історії дошкільного виховання і можливостей застосування її здобутків в теорії та практиці підготовки дитини до школи.

Практичне значення одержаних результатів: розроблено і впроваджено навчальну тематичну програму для дошкільних закладів, спрямовану на підготовку дітей до школи, - „Комплексна пізнавальна діяльність" та навчально-методичні посібники для педагогів дошкільних закладів і студентів Педагогічної Академії „Практика розвитку у вихованні дитини", „Розвиток польської теорії дошкільного виховання"; доведено можливість адаптації і впровадження (при незначній корекції) важливих методичних рекомендацій щодо підготовки дітей до школи в сучасних дошкільних закладах. Одержано підтвердження позитивних результатів використання педагогами названих програм і методичних розробок у практиці дошкільних закладів Польщі.

Висновки, рекомендації та обґрунтовані теоретичні положення сприятимуть активізації навчання і, зокрема, підготовки дітей до школи у дошкільних закладах та в сімейному середовищі. Крім того, вони можуть бути використані викладачами вищих і середніх навчальних закладів для підготовки нових спецкурсів та розробки завдань на період педагогічної практики.

Вірогідність та обґрунтованість здобутих результатів забезпечується методологічною обґрунтованістю їх теоретичних положень; системним підходом до аналізу історико-педагогічних процесів в історії дошкільної педагогіки; застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних меті та завданням дослідження; об'єктивним логіко-історичним аналізом значного масиву архівних матеріалів, документів, звітів, актів, теорії педагогічної думки досліджуваного періоду.

Особистий внесок автора полягає у:

- виявленні витоків актуальних аспектів теорії та практики дошкільної педагогіки, розкритті й уточненні деяких -основних понять дошкільної педагогіки;
- оприлюдненні змісту архівних матеріалів, документів, запровадженні їх у науково-практичний обіг, що дозволило вивчати історію педагогіки незалежно від ідеологічних засад;
- теоретичному обґрунтуванні та з'ясуванні проблеми підготовки дітей до школи в історичному аспекті, визначенні особливостей цього процесу на межі століть;
- дослідженні закономірностей розвитку дошкільної педагогіки, що збагачує освітню царину польської науки, визначенні місця дошкільної освіти у контексті розвитку суспільно-економічних проблем;
- вивченні невідомих до цього часу методик Я.Давіда, А.Шицувни, адаптації їх у нових умовах розвитку сучасної педагогічної думки;
- розробки навчальних програм підготовки студентів дошкільного відділу до роботи на

основі концепцій вказаних авторів;

- опрацюванні теоретичного і методичного забезпечення для педагога дошкільного закладу, яке слугує змістовним наповненням практичних занять із дітьми дошкільного віку, та активізує пізнавальну діяльність дітей під час їх підготовки до школи; яке також використане у підготовці студентами магістерських дисертацій, котрі популяризують і впроваджують в сучасних умовах емпіричні цінності обраних концепцій з періоду кінця 19 - початку 20 століть,

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснені шляхом публікацій 38 наукових праць у Польщі та Україні; загальний обсяг особистого внеску 81,5 друкованих аркушів.

Основні положення і результати монографічного дослідження обговорювалися на міжнародних конференціях (м.Краків, 1996 р.; м.Ополе, 1995 р.; м.Варшава, 1994 р.; м.Гданськ, 1997 р., м, Київ, 1997 р.), курсах і семінарах для працівників дошкільних закладів (м.Краків, м.Тарнув, м.Новий Сонч та ін.). Автор безпосередньо була одним із організаторів Міжнародної науково-практичної конференції з проблем дошкільного виховання „Ідеї і стратегії освіти педагогів 1-3 класів і дошкільних закладів", за результатами якої підготовлено збірник наукових статей за редакцією автора.

Структура дисертації. Дисертаційною роботою є монографія, яка складається зі вступу з шести розділів, висновків та 25 додатків. Робота містить 20 таблиць, 27 діаграм, 5 малюнків та список використаних джерел.

Основний зміст роботи

У вступі обґрунтовується актуальність дослідження, визначається, об'єкт, предмет, мета, завдання, гіпотеза та методологія дослідження, розкривається його наукова новизна, теоретичне і практичне значення.

У першому розділі - "**Внесок польських теоретиків та практиків кін. 19 – поч. 20 століть у розвиток основ дошкільного виховання**" - охарактеризовано перші пошуки й знахідки в педагогічній науці, які започаткували розвиток дошкільної педагогіки як науки і практичної дисципліни. Аналіз архівних документів, наукових праць засвідчили, що педагогічна теорія у цей період оформлювалася як певна система, поглядів на різні аспекти дошкільного виховання дитини, а саме:

- планова організація виховання і створення ситуацій, які стимулюють розвиток моральних якостей дитини (Б.Трентовський);
- фізичний розвиток як фундамент загального розвитку дитини (А.Цешковський);
- індивідуальні та групові контакти у соціальній групі (Б.Трентовський);
- особливості впливу сім'ї на виховання дитини (Г, Верніц);
- особливості пізнання дитиною природи, біологічних законів, які регулюють її фізичний і психічний розвиток як умови ефективного виховання (А.Дигасінський, Г.Верніц);
- методи ефективного пізнання дитини: психологічний аналіз поведінки, спостереження, тест, метод "case study" (П.Хмелевський, Д.Дигасінський, Я.Давід, А.Шицувна);
- ігри (різного типу) як основний вид діяльності дитини, що тренує її розум, збагачує досвід (Е.Бояновський, Б.Трентовський), впливає на її художньо-естетичне виховання (А.Цешковський).

Окремі вчені цього періоду стверджували, що методика навчання і виховання дитини дошкільного віку має враховувати її природні особливості розвитку, зокрема психічні процеси дитини (Е.Естковський). Саме в цей період було сформульовано і укладено каталог основних принципів виховання, які передбачають: розвиток активності дитини; розвиток самостійності шляхом включення дитини у різні ситуації; взаємозв'язок дитини і природи, формування почуттів у дітей (Г.Верніц, Е.Естковський, Б, Трентовський).

Помітний вплив на розвиток дошкільної педагогіки як самостійної галузі педагогічної науки справила поява перших притулків, функції яких, на думку А.Цешковського, мали охоплювати діапазон від опікунсько-виховних до дидактично-виховних (підготовку до школи).

Результати аналізу наукових праць, діяльності та поглядів теоретиків і практиків засвідчують, що більшість із них ставила інтелектуальний, соціально-моральний і фізичний розвиток дитини в залежність від якості роботи з дитиною та використання в роботі з нею адекватних методів і засобів її виховання. Вже в той час теоретики довели, що до шести років життя дитина здатна опанувати більше понять, ніж протягом наступних дванадцяти років, а також те, що систематичний розвиток почуттів активізує емоційну сферу дитини, а стимулювання уяви може дати помітні результати у вигляді творчої діяльності.

На основі вивчення різних джерел та педагогічної літератури ми з'ясували тогочасне тлумачення понять „дошкільне виховання”, „підготовка дитини до школи”, У досліджуваній період термін „дошкільне виховання” ще не був визначений, Під цим поняттям малися на увазі мета і зміст дошкільної освіти, вимоги щодо впорядкування діяльності педагогів, батьків, а також методи й організація навчально-виховного процесу в дошкільних закладах різного типу,

Для вирішення визначених нами дослідницьких завдань поняття „дошкільне виховання” ми розглядали як систему діяльності, що спирається на прийняту в Польщі педагогічну теорію і охоплює дітей віком від трьох до семи років. Водночас вважали, що термін „дошкільне виховання” передбачає, по-перше, виховання дитини в специфічний фізичний та психічний період її розвитку і, по-друге, відповідні завдання, зміст та методи виховання дитини у сім'ї та в спеціальних закладах, які раніше називались „захоронками”, а сьогодні - дитячими садками.

Зміст поняття „дошкільне виховання” означає ще й свідомий комплексний колективний вплив на дитину з метою її виховання, детермінований його ціллю. В такому значенні ми і застосували дане поняття як основне у нашій праці. Поняття „підготовлений” автор розуміє як отриманий результат і як ефект виховання, тобто готовність дитини до школи. Крім того, у праці також використовується поняття „приготування до школи”, змістом якого є навчання чогось, формування умінь, прагнення до чогось, ознайомлення з чимось, виконання чогось та ін.

Взагалі „підготовленість до школи” буде відображати всі функції, що проявляються у процесі дошкільного виховання, а також отримані результати „підготовленості” як функції.

Дослідження потребувало розкриття змісту назв „захоронка” та „дитячий садок”, які є ідентичними і трактувалися як „важливе середовище релігійно-педагогічного впливу”. Захоронки мали оберігати дітей від зла, сформувати перші релігійні знання, мораль і потяг до праці. Якщо взяти до уваги вирішувані ними завдання, то ні назва „захоронка”, ні „дитячий садок” не передають достатньо повно властивого їм сучасного значення.

Недостатність поняттєвого визначення щодо дитячих захоронок призводило до неоднозначних підходів у вирішенні проблеми підготовки педагогічних кадрів та окреслення їх функцій у цих виховних закладах.

У монографії поняття „дошкільне виховання”, „підготовка до школи” та специфічні значення цих понять базуються на основних положеннях Я.Давіда, А.Шицувни, згідно з якими навчання і виховання дитини мають враховувати психологічні особливості, сприйняття нею довкілля і себе в ньому та набування дітьми власного досвіду. При цьому виховання дитини у навчально-виховному процесі розглядається як стимулювання усвідомленої дії дошкільника, його позитивної мотивації до неї.

Виходячи з позицій дослідників зазначеного періоду, можна стверджувати, що проблемі підготовки дитини до школи не приділяли належної уваги. Більшість праць були присвячені дитині від її народження до трьох років. Водночас посилена увага психологів, гігієністів і лікарів до розвитку дитини дошкільного віку активізувала дослідження, які характеризують загальний розвиток дитини та переконують перенести шкільні обов'язки з шостого на сьомий рік її життя. При цьому, на нашу думку, істотною вимогою була вимога відповіді на питання про розумовий розвиток дитини перед школою. Пошуки психологами відповіді на це питання водночас спонукали до появи поняття про шкільну зрілість (тобто готовність до школи). Під цим поняттям розуміли такий розвиток дитини, який уможлиблював би її доступ до систематичного навчання. Це спонукало теоретиків того часу зосередити зусилля на методах праці вихователя, враховувати значення систематичності, ґрунтовності і послідовності у поступовому розвитку дитини. Тому паралельно вивчалася проблема підготовки батьків, няньок, гувернанток до роботи з дітьми. Один із дослідників цієї проблеми, Е.Естковський розглядає виховання як процес, що має бути реалізований і вдома, і в дошкільному закладі чи в іншому середовищі, де перебуває дитина.

В тогочасному доробку теоретиків виявлено не лише сформульовані цілі виховання і навчання в захоронках, але й чимало важливих вказівок, методичних рекомендацій і завдань, спрямованих на поступовий розвиток дитини і створених для роботи з батьками, опікунами, вихователями (Р.Хмелевський, Г.Верніц). В них наголошувалося, що виховання має бути „ні надто суворим, ані занадто сентиментальним", що необхідно керуватися у роботі з дітьми добротою - „розважливою і спокійною". Особливо акцентувалася увага на рекомендаціях батькам і вихователям щодо підготовки дітей до школи в тісній взаємодії сім'ї і виховного закладу. При цьому застосовувалися такі дидактичні методи та принципи: навчання варто починати від розвитку спостережливості до сформованості понять; навчання має поступово переходити від усвідомлення дитиною попереднього до засвоєння нового, невідомого; якнайдовше слід утримувати дитину від навчання за книжкою, а коли врешті це відбудеться, то нехай „не силує себе" запам'ятовувати з неї все.

Вивчення різних джерел показує, що одним із головних питань дошкільної педагогіки, яке обговорювалося теоретиками, практиками, громадськістю і батьками у другій половині 19 - на початку 20 ст., був пошук шляхів не лише захисту і виховання дітей, але й підготовки їх до школи. Особливого значення надавалося визначенню теоретичних засад, мети і змісту дошкільного виховання, бо на той час ще не було ні концепції, ні системи цього складного процесу, який по суті мав стати фундаментом розвитку найбутньої людини. Серед педагогів, котрі розробляли теоретичні основи дошкільного виховання, були прихильники різних напрямків. Зокрема, М.Веріго-Радзивіловичова, С.Карпович, Я.Давід вперше запропонували проект роботи з дітьми на новітніх для того часу наукових засадах: збереження наступності між вихованням і навчанням дітей в захоронці або сім'ї та школою, необхідність вироблення дидактичних основ дошкільної педагогіки, доцільність створення світських захоронок.

Першою спробувала реалізувати ці ідеї М.Веріго-Радзивіловичова, відкривши у Варшаві в 1882 році світський приватний дошкільний заклад, який став експериментальним майданчиком і місцем для навчання кандидатів у вихователі. Перевірені на практиці, ідеї науковця широко оприлюднювалися в часописах і сприяли подальшому розвитку теорії і практики дошкільного виховання. В основу методики розвитку дітей авторка поклала фізичні вправи, гру і забави, які, на її думку, є частиною свідомого життя дитини. У 1887 році виходить її перший підручник „Гімнастика для дітей від 4 до 9 років". Розроблені нею ігри і забави базувалися на ігрових методиках, започаткованих Ф.Фребелем. Як

практик, вона підтримувала ініціативу та фантазію дітей і водночас дбала про розвиток природних рухів, підсилюючи їх музикою, елементами танцю. Як новатор, вона також широко застосовувала засоби для стимуляції рухів: скакалки, обручі, довгі мотузки, візки тощо. Варто підкреслити, що її методика створена на основі дидактичного принципу природовідповідності людини. Саме з цих позицій М.Веріго-Радзивіловичова відобразила свої педагогічні погляди у численних працях, зокрема, посібниках „Гімнастика для дітей 4-9 років" (1887 р.), „Що із чого робиться і звідки походить" (1901 р.), „ Як зайняти дітей дошкільного віку" (1901 р.).

Авторська програма М.Веріго-Радзивіловичової передбачала активний розвиток дитини у ході підготовки до школи і до діяльності у різних сферах життя.

Розвиток дошкільної справи у Польщі в кінці 19- на початку 20 ст, спонукав до активної науково-педагогічної діяльності й інших діячів.

Так, наприклад, однією із заслуг С.Карповича було створення в 1903 році Педагогічного товариства, Уже на початку свого функціонування воно охоплювало кількості чоловік.

На основі вивчення та узагальнення теорії і практики дошкільного виховання це товариство змогло вичленити основні проблеми: забезпечення наступності між дошкільним і шкільним навчанням, навчання дітей з опорою на їх інтелект, наближення ігрової діяльності до системи навчання і, навпаки, включення елементів навчання в ігрову діяльність тощо. Помітно зрушили теорію і практику дошкільної педагогіки вивчення проблеми зв'язку між віком дітей та їх розвитком. У другій половині 19 ст, розпочалося дослідження проблеми фізичного і психічного розвитку дітей, на підставі чого можна було розробляти виховні завдання („Психологія дитини" Б.Переза, „Розвиток розуму дітей" В.Преуера, „Уява в дітей" Ф.Куерата). Водночас з'являються праці польських вчених Я.Давіда „Програма психологічних спостережень дітей" - 1887 р., „Засоби розумового розвитку дітей" (1896 р.), „Наука про речі" (1892 р.) та А.Шицувни "Мистецтво в житті дитини" (1904 р.), "Про словарні і граматичні якості мови дитини 4-9 років" (1899 р.), "Педологія чи наука про дітей" (1910 р.) та ін.

Так, в дослідженнях Я.Давіда особливе місце відводиться експериментальній психології, яка дозволяла йому вивчати стосунки з людьми і світом матеріальних речей. При цьому розвиток дитини він вбачав не в генетичних чинниках, а у характері виховання.

Дослідження засобів розумового розвитку дитини для Я.Давіда передбачали практичну ціль - розробку основ для створення програм та вибору відповідних методів праці з дітьми. Особливо важливою для розвитку педагогічної теорії є його "Наука про речі". В інтерпретації Я.Давіда наука про речі мала наповнити процес навчання дітей новим змістом, спонукати їх до праці. Пізнавальний процес мав сприяти розвитку, суспільно-моральних якостей. Таке виховання виключало проблеми, які з'являються зі вступом дитини до школи.

Починаючи з кінця 19 ст. у польській педагогічній науці набула популярності і значущості теорія Анелі Шицувни, яка тісно пов'язувалася з практикою. Її цікавило, перш за все, питання підготовки дітей до, школи, розвиток мислення, вибір адекватних методів навчання, які були розкриті у названих працях. Виховання вона розуміла як предмет особливої уваги учителя та батьків, а в сім'ї вбачала своєрідний "фільтр", через який здійснюється початковий вплив на погляди і досвід дитини. Її концепція набула особливого розвитку з утворенням Товариства вивчення дітей (1907).

З ініціативи цього товариства розпочалися дослідження різних проблем: особливості дитячого малюнка (А.Грудзінська), мови дитини (Я.Жентковська, А.Шицувна, І.Мошєнська та ін.). За два роки Товариство створило п'ять проблемних комісій: Комісія дитячих малюнків, Комісія вивчення дитячої мови, Комісія вивчення математичних

понять, Комісія вивчення дітей з обмеженим інтелектом і Комісія розвитку обдарованих дітей. До обов'язків Комісії входили: збір та впровадження апробованих методик і рекомендацій (А.Грудзінський, Я.Цемброневич, Я.Жентковська та ін.).

Варто із загального доробку назвати розроблений А.Шицувною метод поступового навчання та засади суспільного виховання дітей-дошкільників: у групі, із заздалегідь розробленим планом, при взаємодії батьків і вихователів, з урахуванням психологічних особливостей дітей здійснювався процес виховання. Для цього авторка пропонувала свою типологію дітей, яких можна в цілому віднести до трьох груп: діти з сильними рисами характеру, спроможними впливати на одноліток; діти пасивні, які піддаються впливові оточення; діти важкі, які з труднощами піддаються виховному впливові.

Відповідно до даної типології рекомендувалося добирати адекватні підходи.

У своїх педагогічних пошуках теоретики педагогічної науки хоча й ставили різні цілі, мали різні пріоритети, пропагували різні методи та засоби досягнення цілей однак впливали (хоч повільно) на вироблення комплексної психолого-педагогічної теорії і практики щодо розвитку дитини від трьох до шести років та її підготовку до школи.

У другому розділі - **"Положення, програми та організація виховання дітей дошкільного віку у польських захоронках"** - розкрито становлення і розвиток перших дитячих виховних інституцій і їх роль у виробленні та апробації методик, необхідних для дошкільних закладів. Виявлено шляхи подальшого розвитку виховання і навчання дошкільників у новостворених захоронках. Аналізується передовий досвід дошкільних закладів і його вплив на удосконалення роботи в польській системі дошкільної освіти. Коротко розглянуто структуру, зміст та особливості роботи дошкільних закладів різного типу і різного підпорядкування. Поява цих закладів зумовлена наростанням в кінці 19 - на початку 20 століття прогресивного руху за незалежну Польщу. Національна ідея відображена в роботі усіх без винятку захоронок. Метою виховання стала підготовка покоління, спроможного свідомо протистояти русифікації та онімечченню польського народу, справжніх поляків та католиків. В захоронках поступово ставились завдання, які передбачали інтенсивний розвиток здібностей дитини до пізнання, вироблення навичок початкового читання, співпрацю з сімейним середовищем, вивчення дитини з метою виявлення сукупності її індивідуальних якостей.

Система роботи захоронок на той час базується на конкретних положеннях, роль яких у вихованні дитини проявляється у розкритті її творчих можливостей, їх актуалізації та використанні у загальному розвитку дошкільника; у доборі змісту навчання залежно від віку дитини; розвитку уваги дитини; використанні переважно методів заохочення; розвитку самоконтролю, самоаналізу та самооцінки дитини; започаткуванні плановості та системності виховного процесу; розробці теорії дошкільного виховання на основі результатів емпіричних досліджень; виявленні деструктивного впливу невідповідного середовища чи неадекватної дії оточення, з яким стикається дитина.

Вперше в 1872 р. було окреслено модель офіційної системи дошкільного виховання, в якій мали функціонувати три типи дошкільних інституцій: дошкільні дитячі заклади, захоронки, дитячі ясла. Незалежно від статусу і приналежності вони організовувалися у окремих приміщеннях та в школах. Головною метою їх створення була допомога батькам у підготовці дитини до школи, Ці заклади охоплювали дітей віком від 4 до 6 років.

Програма організації життя дітей передбачала розвиток їх творчої активності, чому мали сприяти спеціально відібрані твори, розповіді і вірші, рухливі ігри тощо. В той же час ще не всі працівники цих закладів усвідомлювали цілі та завдання, які передбачали певну систему роботи з дітьми, і не завжди враховували особливості інтелектуального та фізичного розвитку дитини.

В науковій педагогічній літературі досліджуваного періоду наголошувалося, що захоронки виконують свої завдання лише тоді, коли будуть застосовуватися плани та програми, які передбачають врахування потреб та інтересів дітей. Лише за таких умов можна створити базу для подальшого явчання дитини у школі.

Непересічне значення тогочасного дошкільного виховання полягає у взаємозв'язку і взаємодії виховання у дошкільних закладах і в сімейному середовищі;

природовідповідності, емоційності виховного процесу та зацікавленості дітей.

Значний вплив на розвиток системи дошкільних закладів справила поява перших 29 захоронок при жіночих монастирях. Ця практика була започаткована у 1861 році при монастирі чернечого ордену Сестер-Служебниць Найсвятішої Діви Марії Непорочного Зачаття, Сестер Милосердя та Воскресенок (SSNMP). Завданням цих захоронок був нагляд за дітьми на час праці батьків, опіка над хворими і бідними, розширення освіти у селах з метою піднесення морального рівня людей. Головна мета цих закладів була спрямована на фізичний та розумовий розвиток дитини.

У захоронках, організованих SSNMP, в основному реалізовувалася концепція виховання Е.Бояновського, в якій передбачалося, що розвиток дитини має здійснюватися на основі релігії і католицького духу. Але не лише це було ціллю виховання в захоронках.

Зверталася увага і на суспільне, народне, інтелектуальне, естетичне та фізичне вихованн. Причому ставилася вимога повного узгодження й тісного зв'язку у вихованні з сім'ями дітей. Такий підхід, на думку Е.Бояновського, мав сприяти формуванню гуманістичних засад, суспільного характеру, прояву у дітей бажання допомогти слабшому.. Не обминув автор у своїй програмі ідеї взаємної доброти у дитячому середовищі.

Цікавою, на нашу думку, була вперше висловлена і обґрунтована у концепції Е.Бояновського ідея запровадження в захоронках співу, зміст якого мав охоплювати весь період життя народу. Цим він прагнув навчити дітей зберігати традиції та історію свого народу. До речі, він рекомендував впроваджувати в практику захоронок старопольські обряди і народні звичаї, які вважав основою польської національної культури.

У дітей, які мали йти до школи, розвивали навички читання, письма і малювання, Але передусім ці захоронки мали "охороняти дітей від зла", допомагати їм "пізнати основи релігії та моралі", розвивати потребу взаємодопомоги, бажання працювати, рухатися, співати, малювати, пізнавати світ.

Порівняльний аналіз програм, конспектів занять, дитячих робіт засвідчує, що при кожному монастирі в захоронках домінували свої методи: в одних -методи Фребеля, в інших - методи початкового навчання, в третіх- методи, типові для домашніх занять.

Зміцненню саме теоретичних засад і науково обґрунтованих методик дошкільного виховання в Польщі сприяла, безперечно, діяльність видатних педагогів того часу:

Е.Бояновського, М.Веріго-Радзивіловичової, С.Карповича. Саме вони стали основоположниками світського виховання в захоронках.

Привертає увагу реформаторська діяльність С.Карповича, який у 1911 році відкриває виховний заклад під назвою "Дитячий дім"- місце для виховання малої дитини. В цьому закладі вихователі поєднували фребелівські методики з досвідом польських захоронок.

У пошуках наукового підґрунтя до розуміння виховання і педагогіки як науки С.Карпович вирізнув три головні, пов'язані між собою галузі: біологію виховання, логіку виховання, техніку виховання. Засновник "Дитячого дому" не поділяв думки про домінування у вихованні "фребелівської методики". Він доводив, що дитина сама "думає, діє, творить і слід лише вміти керувати нею". Завдяки цій позиції С.Карпович став провісником гуманістичної демократичної освіти.

Вчений наполягав на таких необхідних, на його думку, елементах виховання, як-от: дотримуватися принципів виховання, активно застосовувати диференційовані заняття та

наочні матеріали, частіше заохочувати дитину, ніж карати, добирати методи роботи з урахуванням віку дитини, використовувати національні традиції, звичаї, пісні, обряди народних свят.

На думку М.Веріго-Радзивіловичової, захоронки – це найкраще середовище для соціалізації дитини, для підготовки її до суспільного життя, до вироблення культурних навичок та стимулювання її громадянської позиції. Дослідниця спробувала систематизувати виховну діяльність дошкільників і, зокрема, їх підготовку до школи, враховуючи досягнення педагогічних досліджень. Водночас вона сама написала чимало важливих науково-методичних праць (біля 100 назв). Вони дозволили сприймати проблему дошкільного виховання як новонароджену галузь педагогічної науки. А створений нею в 1881 році дошкільний заклад світського характеру працював на основі авторської програми, яка передбачала бесіди про релігію, звичаї, мораль, історію (з ілюстраціями); бесіди про предмети, пов'язані з відчуттями; вправи для лічби, гра, спів, моделювання і забави в піску, складання мозаїки з геометричних фігур, вирізування і аплікації, працю на ділянці, догляд за рослинами, за звірятами тощо.

Як показало дослідження, в основі теорій та поглядів дослідників лежить ідея виховання дитини як досить важливої цінності, розвитку її інтелекту, почуттів, релігійного і суспільного світогляду та бажання працювати і взаємодіяти з іншими людьми. Як основні засоби і форми виховного впливу на дитину рекомендується застосовувати наочність, ігри, забави, бесіди тощо.

У третьому розділі – **“Проблема підготовки дітей до школи в умовах розвитку польської психологічної теорії (друга половина 19 – поч. 20 століть)”** – висвітлено психологічні засади виховання та навчання дітей дошкільного віку, охарактеризовано форми та методи дидактично-виховного процесу; вперше представлено теоретичні обґрунтування і методики підготовки дітей до школи відомих на той час польських психологів Яна Владислава Давда І Анелі Шицувни. В II пол. XIX – на поч. XX ст. в польській педагогічній науці дискутувалися два підходи до навчання і виховання дитини, в основі яких лежали думки про генетичну обумовленість та про вплив середовища на розвиток навчання і виховання дитини.

Я.Давід вперше довів, що ці два фактори невід'ємні та підсилюють один одного, сукупно впливаючи на розвиток дитини. Як свідчать архіви, наукова література та часописи, у другій половині 19 століття в країнах Європи та Сполучених Штатах Америки досить активно проводилися різноаспектні дослідження психіки дитини. У Польщі в цей час перекладаються праці відомих європейських вчених – Ч.Дарвіна, Б.Переза, Ф.Куєрата, Д.Саллі. Дещо пізніше з'являються перші наукові публікації польського вченого Я.Давіда. автор довів теоретично і впровадив у практику надзвичайно важливу на той час (та й тепер) думку: щоб навчати дитину, необхідно вивчити реальний рівень її знань, уявлень, мислення, досвіду.

У кінці 19 ст. Я.Давід створив першу у світі програму психолого-виховних спостережень за дітьми. Розроблений ним опитувальник-тест охоплював питання, які дозволяли педагогам, вихователям і батькам об'єктивно оцінювати психологічні якості дитини і за відповідних умов прогнозувати її розвиток. Цінним в програмі опитувальника було те, що він широко ознайомлював читачів з дослідженнями психіки дитини. Та багаточисленність тестів дещо ускладнювала опитування.

Важливо, що Я.Давід у своїх методичних починаннях намагався використовувати якомога більше об'єктивних даних про дитину, які допомагали у вихованні. Аналіз відповідей на його анкету-тест дозволяли опосередковано з'ясувати вплив дошкільного виховання на підготовку дитини до школи.

На думку Я.Давіда, особливо цікавим елементом було дослідження використання гри,

Наука і практика підтвердила цю ідею. Гра дійсно спонукає дитину виявити себе найповніше й невимушено. Безперечно, "Питальник понять і поглядів" Я.Давіда послужив науковим підґрунтям для розвитку педагогіки та поглибленого вивчення дитячої психології..

Анеля Шицувна - послідовниця теорії Я.Давіда. У своїх дослідженнях використовувала опитувальник-тест, надавши йому педагогічного спрямування. Запропонована нею технологія вивчення дитини допомагала педагогові розробляти індивідуальну методику навчання і виховання. Результатом фундаментальних досліджень А.Шицувни були розроблені нею поради для педагогів, які готувалися до роботи з дітьми у фребелівських захоронках і дитячих садках.

Польські освітяни кінця 19 і початку 20 століття В.Остерлофф, А.Грудзінська, Й.Морткович, Я.Жентковська, Л.Вольберг не вважали теорію своїх попередників викінченою і прагнули досліджувати окремі аспекти розвитку дитини, які потребували особливої уваги у підготовці її до школи, зокрема психіку і особистість дитини, її психофізичний та мовний розвиток. Крім того, особливу увагу польські теоретики і педагоги приділяли важливій проблемі - виховному характеру навчання. Аналіз педагогічної спадщини свідчить, що до засобів підготовки дитини до школи науковці відносили пробудження релігійних почуттів, розумових здібностей, сумління, моральності. Ці та інші ідеї оприлюднювалися у відомих на той час журналах "Педагогічний огляд", "Плющ", "Сім'я і школа". Їх функціонування було можливе завдяки ініціативам Товариства вивчення дитини, в якому, окрім названих вчених, активно співпрацювали Е.Богданович, И.Ходецький та інші. Таким чином, нами виявлено історико-педагогічні матеріали про створення у Польщі певного теоретичного і методичного підґрунтя дошкільної педагогіки, розкрито особливості і напрямки досліджень та організації діяльності захоронки і дитячих садків, становлення демократичної педагогічної думки. Проведений аналіз змісту програм, Я.Давіда та А.Шицувни дозволив розширити наукову базу вивчення дитини дошкільного віку. Аналітично доведено, що психолого-педагогічне вивчення дитини може стати фундаментом у її індивідуальному розвитку. У сучасному дитячому садку країни доцільне застосування запропонованих того часу методик, що й було підтверджено нашими подальшими науковими дослідженнями.

У четвертому розділі - **"Функції і завдання домашнього виховання у підготовці дитини до школи"** - розглядаються особливості сімейного виховання, поняття "сімейне виховання", "сімейне середовище"; функції і завдання батьків, вихователів у сім'ї; шляхи розвитку педагогіки сімейного виховання у системі дошкільного виховання дітей; методика, зміст, форми роботи батьків, (няньок, гувернерів) у процесі підготовки дітей до школи.

Виходячи з „багатоаспектного розуміння дослідниками поняття "сімейне виховання": взаємна любов батьків і дітей (А.Цемброневич), виховання моралі і характеру (З.Коверська), виховання характеру, моралі і фізичних якостей дитини (С.Марцішевська), ми приймаємо за робочий варіант зміст цього поняття, що розкриває процес підготовки дитини до життя: як жити, мислити, правильно говорити. Адже від цього, без сумніву, залежить майбутнє дитини.

Суттєвим у понятті "сімейне середовище" є розуміння дитиною довкілля: кімнати, дому і, головне, родини як своєрідного навчального середовища для пізнання нею світу та її розвитку. Поняття родина тлумачиться Я.Цемброневичем як перший і найважливіший "заклад виховання", який базується на взаємодії батьків і дітей.

А.Цемброневич надає важливої ролі домашньому середовищу у навчанні та вихованні дитини у переддошкільний період: вчити говорити, загартовувати тіло, навчати

посильній праці, розвивати пам'ять, виховувати мораль тощо. Доцільними, на нашу думку, є міркування Я.Добровольського, що вдома дитина має навчитися добре говорити і бачити, детально чути звуки, сприймати різні речі, фантазувати і з інтонацією відповідати.

Теоретичні засади сімейного виховання дитини і її підготовки в сімейному середовищі до школи визначалися з позицій суспільних потреб рубежу ХІХ - ХХ століть.

Організаційно ці засади реалізувалися завдяки розвитку польської дошкільної педагогіки.

У кінці 19 на початку 20 століття питання сімейного виховання, на жаль, було занедбано як в теорії, так і в практиці. Необізнаність жінок з цілями та засобами виховання була суцільною. В цей період ознайомленню батьків з деякими виховними уміннями сприяли часописи, які виходили з 1861 року: "Дитина", "Сімейний опікун", "Сім'я та школа", "Польська школа", "Сімейні вечори", "Виховання вдома і в школі". Одні з них призначалися для батьків чи опікунів (нянжок, гувернерів). Інші були розраховані на дітей, тому в них друкувалися вірші, оповідання, загадки, головоломки, ігри тощо.

Саме в цих журналах з'явилися перші теоретичні положення про сімейне виховання та обов'язки сімейних вихователів у підготовці дитини до школи. Їх орієнтували на те, що дитина, "мов губка, поглинає все, що її оточує": добро і зло, шляхетність і облудність, захоплення працею й лінощі, науку і глупство -без жодного розмежування, бо не має відповідних знань і сили опиратися впливам різних чинників, Тому вихователь має володіти системою психологічних знань, понять, а не експериментувати на дитині "власну педагогіку".

Зміст домашнього виховання висвітлено в публікаціях З.Жулінської, С.Марцішевіч, І.Мощенської, В.Остерлоффа, Я.Снядецького, Я.Хмелевського, Я.Цемброневича та ін., а також у програмах М.Веріго-Радзивіловичової. В них зазначено, якими саме методами слід користуватися у сімейному вихованні та навчанні дітей перед школою.

Основна увага приділяється дитячим іграм та забавам, які сприяють формуванню в них знань про світ, предмети, сім'ю, працю, моральну поведінку.

Удосконаливши рекомендації того часу, Я.Хмелевський виробив своєрідні "Правила домашнього виховання" за такими напрямками: про любов (справжню і фальшиву), яка може робити дітей сильними або слабкими; про нечемність; про пильність (не відвертайся спиною до дитини); про поббжність (щирі віру і багатство душі); про послідовність (це необхідна умова у вихованні); про веселість, радість (хто має душевний спокій, може передати його іншому); про права дітей (засудження морального чи фізичного варварства, дитина має залишатися дитиною); про вади та покарання (боротися з вадами можна за допомогою послідовних дій, спокою та віри у дитину, покарань дитини після зваженого рішення); про хороший тон, манери і ввічливість (щоб побачити, якою батьки виховали свою дитину, варто піти на дитячий бал); про сім'ю (тепла атмосфера домівки має допомогти дитині дозрівати до самостійного життя).

Основними завданнями сімейного виховання було формування здорової, працьовитої, побожною, чесною і розумною дитини. А це потребувало від батьків виконання відповідних функцій щодо фізичного, розумового та суспільно-морального розвитку дітей. Це зумовило визначення основних якостей, які мали виробляти в собі батьки, виконуючи функції вихователя: сумління і відповідальність при виконанні своїх обов'язків, чемність, лагідність і розуміння дитини, моральність, скромність і привітність, справедливість і розсудливість, веселість, порядність, неупередженість, гнучкість і вихованість, досконале володіння польською мовою.

Виховна діяльність у сім'ї передбачала використання реальних умов та ігрової діяльності. В деяких методичних працях того часу є відверті прагнення зробити чи не

єдиним вихователем саме матір (Г.Верніц, З.Коверс'ька, А.Єске, К.Сарніцький та ін.). Ці автори вбачали в матері ту людину, яка з перших днів вступає у стосунки з дитиною, знає її індивідуальні особливості й нахили і тому спроможна підготувати її до науки життя: як треба говорити, мислити, жити. Ми вважаємо цю думку слушною. Проте такий підхід міг ізолювати дитину в умовах лише домашнього виховання. Водночас чимало праць сприяли популяризації виховання дитини в захоронці як базі для доброї підготовки до школи. У зв'язку з цим з'явилася потреба розробити зміст конкретних занять, методик, прикладів і навіть методичних курсів, адресованих для домашнього виховання.

У розділі розкриваються методи виховання та приклади деяких занять, опублікованих у тогочасних часописах. Це дозволило виявити основні засоби, які рекомендували застосовувати у тогочасній практиці: повчання і привчання до доброго, приклади, співчуття, нагорода і покарання (Я.Цемброневич); спостереження, порада, розвиток, пристосування, навчання, розвиток інтересу, поступовість (М.Барановський). В цих працях спостерігаються очевидні зміщення понять методів і засобів та відсутність їх класифікації. Та врешті цінність методу авторами визначалася тим, наскільки він допомагав краще підготувати дитину до школи.

Наведені в публікаціях приклади занять та вдалі описи батьків дозволяють простежити за використанням методик у сім'ях, які працювали з дітьми за відповідними рекомендаціями. На сторінках "Педагогічного огляду" аналізували досвід батьків, їх працю, вносили корективи, давали уточнення їх рекомендаціям.

Осмилення теорії свідчить про те, що саме в досліджуваній період започатковано визначення функцій і завдань, а пізніше методів і засобів сімейного виховання. З'явилася чимало праць, які переконливо довели доцільність застосування ігор як одного із важливих методів виховання, обгрунтованого Ф.Фребелем та перевіреного його послідовниками в Польщі.

У п'ятому розділі - "**Місце та роль гри у теорії та практиці підготовки дитини до школи**" - узагальнюється та оцінюється теорія і практика використання різних видів ігор з метою підготовки дитини до школи.

Педагогіка досліджуваного періоду на зламі 19-20 століть стверджує, що для малих дітей гра є передумовою праці; для старших - це відпочинок, пауза, під час розумової праці. З 1883 до 1887 року в часописі "Педагогічний огляд" було опубліковано 95 статей із рекомендаціями з проблем гри. Ми виділили в цих публікаціях основні методичні положення, зокрема такі: гра розвиває у дітей увагу, гра є найкращим виразником розумового розвитку дитини, гра має відбуватися під наглядом вихователів. Лише за цих умов вона матиме значення для розвитку дитини (В.Козловський).

Аналіз поглядів теоретиків і практиків на гру та її значення у житті дитини виявив, що польські вчені знали праці визначних педагогів Д.Локка, Я.А.Коменського, І.Г.Песталоцці, К.Д.Ушинського, Й.Хаузінгера, Я.Ріхтера, котрі вбачали у дитячій грі своєрідну життєву школу, яка може допомогти дитині набути певного досвіду.

Для польської дошкільної педагогіки істотне значення мала теорія гри Герберта Спенсера, відома як теорія "надмірної енергії", яка проявляється у грі, оскільки не була використана для задоволення основних потреб життєдіяльності дитини. Цю ідею розвинув Г.Верніц, який вважав гру найбільш природною та головною формою діяльності дитини, що дозволяє їй активно пізнавати світ, правильно розвиватися психіці й організму в цілому, а також вільно адаптуватися в суспільстві. Саме Г.Верніц висловлював ідею запровадження у дошкільну педагогіку важливого поняття - "радісного пізнання світу". Цінними є методичні рекомендації цього відомого педагога щодо предметів, які доцільно використовувати в іграх: пісок, горох, борошно, каштани,

рослини, найпростіші іграшки. Автор вперше в історії польської педагогіки здійснив класифікацію ігор. Він розподілив їх на індивідуальні та групові (товариські), такі, що ґрунтуються на уяві та наслідуванні. Ця типологія була першою спробою здійснити не лише аналіз ігор, а й фактично допомогти педагогам застосовувати їх на певному професійному рівні. Важливо, що Г.Верніц визначив місце ігор у дошкільних та шкільних заняттях.

Вперше в польській педагогічній науці з метою вивчення доцільності дитячих ігор А.Шицувна в книзі "З психології забав" (1900 р.) подала результати обстеження (за американським методом) 2000 дітей і описала 25 ігор, найбільш вживаних у практиці. Серед них у хлопців домінували 17 рухливих ігор, а у дівчаток - 15. Як психолог, А.Шицувна вбачала в іграх оптимальну сферу для розумового, фізичного, суспільного розвитку та задоволення природних потреб людини. Її теоретичні положення послужили поштовхом до подальших досліджень проблеми використання ігор у розвитку та вихованні дітей.

У структурі дошкільних занять, спрямованих на розумовий розвиток дітей, А.Цешковський знайшов місце іграм. Він наголошував, що ігри в дитячих заборонках мають містити в собі елементи естетичного та музичного виховання. Е.Бояновський підкреслював можливість реалізувати в іграх природну потребу дітей рухатися, фізично розвиватися. На думку вченого, ігри, подібно до праці, потребують "здібностей долати труднощі, мислити, творити, оволодівати новими поняттями".

У монографії висвітлено також науково-педагогічні погляди на гру інших авторів, наприклад Б.Трентовського. Він доводив, що гра сприяє розвитку слуху, дотику, зору, впливає на загальний розвиток; діти оволодівають досвідом, долаючи певні труднощі, водночас ігри відіфійвають в дітях нові якості. С.Карпович стверджував, що гра сприяє розвитку дитини, зокрема розвиває почуття справедливості, виробляє прямоту і гнучкість, пов'язані з естетичними почуттями.

Аналіз досліджень показав, що теорія й методика дитячих ігор розглядає їх як активний метод впливу на зміст і характер діяльності дитини, на її емоційну сферу, розумові здібності та активізацію рухів.

У дослідженні ми акцентували увагу на окремих видах ігор, оскільки кожен з них має певне педагогічне спрямування і впливає на розвиток тих чи інших якостей дитини. За класифікацією вчених, існувало три види ігор: ігри корекційні і навчальні, вільні та ігри-заняття, що розвивають інтелект, спостережливість і творчість (Б.Перез);

Е.Бояновський дав більш узагальнену типологію ігор: тематичні, конструктивні, рухливі. Запропоновані ним на той час ігри мали комплексний характер.

Осмислення видів ігор дозволило науковцям надалі визначити функції ігор та іграшок у структурі навчальних занять при підготовці дітей до школи. Так, оволодіння досвідом є найважливішою серед таких функцій, оскільки, за твердженням С.Карповича, гра має бути "школою солідарності, товариськості, ширості і відвертості, схильності до порядку, до щирих почуттів". Ці погляди на функцію ігор поділяла С.Марцішевська, яка представила їх більш узагальнено: функція підготовки дітей до школи, дидактична та стимуляційна. А її педагогічні положення дещо розширила В.Пуффке. Вона вбачала значну допоміжну роль ігор у роботі з педагогічно занедбаною дитиною чи дитиною з певними фізичними вадами.

Винятковий інтерес до проблем гри як засобу всебічного розвитку дитини викликає праця В.Остерлоффа "Про ігри та іграшки дітей" (1909 р.). Він особливо акцентує увагу на формуванні у дітей окремих понять, спостережливості, пізнання взаємозв'язку різних речей. Зважаючи на природну схильність дитини до рухів, вчений обумовлює її потребу до дії з різними предметами, що зобов'язує батьків і педагогів вибирати іграшки

відповідно до віку та інтересів дітей. Цінність іграшок у розвитку дитини відзначала у своїй праці Б.Жулінська. Вона підкреслювала, що дитина повинна мати речі, якими може вільно розпоряджатися. Найбільш корисні ті іграшки, які допомагають розвивати у дітей сприйняття світу, спостережливість, уміння дотримуватися порядку і, залежно від віку, розвивати; мислення, здатність до різних видів діяльності. Загальні функції іграшок, визначені вченими, досить подібні, але водночас кожна з них має виразне спрямування: дидактичне, виховне, стимулююче, пізнавальне, терапевтичне.

Як свідчать наукові пошуки, визначені функції іграшок дали змогу

М.Веріго-Радзивіловичовій розробити завдання, які по суті впливають із зазначених функцій ("Про іграшки" 1905 р.). Вона рекомендувала батькам і вихователям вибирати для дитини такі іграшки, які б найкраще відповідали її силі, віку, індивідуальності, оскільки іграшка може "потішити і навчити, а може, навпаки, оглупити і навіть зіпсувати дитину".

Конкретизація і уточнення типології навчальних ігор дітей дошкільного віку зумовили, з одного боку, корекцію їх змісту, характеристик, залежно від сформульованих наукових засад, спрямованих на актуалізацію усвідомленого інтересу дітей до гри та іграшок, а з другого - поступове зростання кількості педагогічних ігор з урахуванням завдань розвитку, віку і статі дитини.

У шостому розділі - **"Історично-педагогічна спадщина як джерело сучасної теорії та практики"** - проведено емпіричне дослідження, яке ґрунтувалося на теоретичних засадах і практичному досвіді вчених-педагогів другої половини 19 - та початку 20 століття і трансформувало ці надбання у сучасну дошкільну педагогіку.

Головна мета експериментального дослідження - перевірити універсальність і непересічну цінність з'ясованих ідей, програм і методів виховання та підготовки дітей до школи. Вивчення деяких загальноновизнаних психологічних та педагогічних концепцій від середини 19 - до початку 20 століття переконало, що в основу експерименту слід покласти ідеї Я.Давіда і А.Шицувни, які доводять, що готувати дитину до школи доцільно на основі діагностики її знань, умінь і досвіду. Для цього істотне значення має пізнання, уява, мовлення та засоби перцепції (зір, слух). З цією метою ми розробили навчальні ситуації, спрямовані на розвиток дитини, в основі яких є "наука про речі" Я.Давіда.

Ми також зупинилися на "біографічному" методі А.Шицувни, який передбачав опис і аналіз індивідуального випадку з життя і психологічного розвитку шестирічної дитини у конкретному середовищі. Цей метод посилювався за рахунок фотографічного спостереження і "case study".

В експерименті вирішувалися завдання:

1. Дослідити придатність в сьогоденні методів діагностики знань і умінь дітей, створених на межі 19-20 століть.
2. Організувати на основі пропозицій теоретиків та практиків минулого заняття з дошкільниками, спрямовані на стимулювання їх розвитку під час підготовки до навчання в школі.
3. З'ясувати ефективність впливу експериментальної методики на готовність дітей до школи та їх загальний розвиток.

Емпіричні дослідження здійснили вчителі, які заочно підвищували свою кваліфікацію в Академії педагогічній м.Кракова. Вони впровадили у навчально-виховний процес положення методики, розробленої на основі зразків Я.Давіда та А.Шицувни.

Експеримент проводився в три етапи. На першому етапі продіагностовано психофізичні особливості дітей шестирічного віку за допомогою "Питальника понять і поглядів" Я.Давіда у модифікації А.Шицувни. На другому етапі здійснили тестування дітей у

шестиденному циклі розвиваючих занять (20-хвилинне заняття на основі сконструйованої навчальної ситуації), спрямованих на виявлення понять і словникового запасу дитини та її перцептивних здібностей. На третьому етапі - після закінчення навчального експерименту - проведено новий замір рівня розвитку дитини за тими ж показниками і методикою.

У ході навчального експерименту використано чинники, які вплинули на зміну якостей дитини:

-30 індивідуальних занять, присвячених збагаченню інформації дітей про сім'ю, частини тіла людини, форми, геометричні фігури, предмети і продукти, явища неорганічної природи та загальні уявлення про землю, що пов'язано із збагаченням та уточненням словника дітей; заняття, створені на основі методики А.Шицувни (тематичні ситуації), проводилися в чотирьох дитсадках: дитсадку № 9, 116 в м.Кракові; дитсадок №1 у м.Кшешовіце і дитсадок у м.Матаноги біля Нового Сонча;

- 30 індивідуальних занять, на основі спеціально розроблених сценаріїв, присвячених зоровим перцепціям. Ці заняття спрямовувалися на стимулювання у дітей спостережливості (наприклад: гра з виявленням додаткових елементів, зайвого чи зміненого в оточенні. Вони проводилися у дитячих садках м.Кракова № 9, 26, 116, 133; у дитячому садку №1 у м.Кшешовіцах і дитячому садку м.Матаноги біля Нового Сонча;

-30 індивідуальних занять, які передбачали різноманітні форми стимулювання фонематичного слуху, були проведені в дитячих садках № 116, 133 у м.Кракові.

В експерименті використана також методика "Наука про речі", на основі якої розроблено комплексні теми, що використовувалися у виховній роботі з ДІТЬМИ ШОСТОГО року життя.

В результаті дослідження доведено, що підготовка дітей до школи в системі дошкільного виховання здійснюється в процесі спеціально організованої і цілеспрямованої методичної роботи батьків та вихователів: індивідуальні та групові заняття, регулювання і корекція взаємозв'язків дитини з довкіллям і світом природи, контрольні заміри рівня розвитку дитини, пошукові тематичні ситуації відповідно до індивідуальних здібностей дитини.

Аргументовано визначені основні психолого-педагогічні умови, які сприяють підвищенню рівня підготовки до школи і розвитку дитини в цілому. Основними організаційними формами навчально-пізнавальної діяльності дошкільників стали: тематичні заняття, бесіди, ігри, ситуації різного змісту. Теоретично обгрунтовано науково-методичні засади діяльності педагога, орієнтовані на підготовку дитини до школи: діагностика передбачає організацію навчально-виховного процесу із врахуванням результатів оцінювання певних визначених якостей дошкільників; оптимальність відображає доцільність вибору форм, методів і засобів навчання дошкільників на основі трансформації методик середини 19-го - початку 20 століть, і зокрема, Я.Давіда, і конкретних умов праці з дитиною; взаємодія відображає залежність індивідуального розвитку дитини від родинного вихователя; креативність як виявлення змістових можливостей дидактичного матеріалу посилення його творчої спрямованості на мовленнєвий, перцептивний і фізичний розвиток дитини; варіативність виражає потребу зміни змісту, форм, методів роботи з дітьми у процесі підготовки їх до школи.

Ми допускаємо, що в підготовці дитини до школи її діяльність на спроектованих заняттях буде оптимальною, якщо вона становитиме для неї певний інтерес, буде доступною і дитина відчуватиме чи бачитиме результати своєї праці. Саме тому до такої активної праці дитина має бути готовою в сім'ї і в дитячому садку. З цією метою створювалися відповідні ситуації і організація дослідницької діяльності та участі у розвивальних іграх.

Аналіз результатів проведеного експерименту дозволив з'ясувати основні умови

ефективності застосування методів і прийомів стимулювання розвитку дитини на спроектованих заняттях: перше - було вибрано шість основних розділів "Питальника понять і поглядів" Я.Давіда у версії, змодифікованій А.Шицувною; друге - використано тест-малюнок для виявлення рівня спостережливості (через певний час назвати елементи, за якими різняться пред'явлені малюнки); третє - дослідження фонематичного слуху за допомогою таких завдань: а) назвати слова, які починаються звуками "m", "t", "d", "a"; б) вказати на слово, яке не підходить до речення, складеного з чотирьох слів; в) "забрати звук"- забирати по одній букві з слова і називати ті букви, які залишилися. Використано слова: tak, sto, mama, jutro (на початку) і tak, kto, tata, futro (на кінці). У шостому розділі детально представлено методику проведення експерименту за шістьма позиціями: А- знайомство з частинами тіла; Б-знайомство з формою; В- знайомство зі ступенем родинних зв'язків; Г- "звідки береться"; Г- знайомство з небесними тілами та явищами природи; Є- питання з різних галузей.

В результаті експерименту на початку досліду поточні знання та індивідуальний досвід дитини показали залежність цих елементів від віку респондентів. Сила загальної кореляції представлена в межах 24 - 37. На основі аналізу результатів експерименту, які виявлені в експериментальній і контрольній групах, можна стверджувати, що знання дітей з групи Е були вищими, порівняно з групою К, за шістьма використаними категоріями ("Питальник..." Я.Давіда), а коефіцієнт кореляції (24-37) підтвердив ефективність застосованої методики для груп дітей як п'ятирічного, так і шестирічного віку.

Трансформація в сучасних умовах біографічного методу (А.Шицувни): дослідження розвитку особи, історії життя, поведінки, вчинків, взаємин з близькими, сприяння грі та застосування авторського "case study" дозволили виявити цінність методу у розвитку перцептивних якостей дітей, про що свідчать зміни у їх прояві на початку і в кінці експерименту. Дослідження виявило складність і важливість вивчення слуху для розвитку повноцінного функціонування шестирічної дитини.

Змодельовані нами навчальні ситуації були новими, але побудовані на ідеях дошкільної педагогіки середини 19 - початку 20 століття, яка передбачала оптимальні шляхи та умови підготовки дитини до школи.

Систематизація та узагальнення історико-педагогічних матеріалів, нормативних актів і положень, які висвітлюють процес становлення дошкільної педагогіки, дошкільного виховання підтвердили гіпотезу нашого дослідження і дозволили зробити **висновки**.

1. У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми підготовки дітей до школи у польському дошкільні на зламі 19 і 20 століття. Це дозволило по-новому оцінити внесок теоретичних і практичних розробок польських вчених того періоду у становлення системи дошкільного виховання і можливості використання кращого з доробку для навчально-виховної роботи сучасного дошкільного закладу. Розв'язання актуальних проблем сьогодення і перспективи розвитку педагогічної освіти зумовлюють необхідність пошуку оптимальних методів навчання і виховання дітей дошкільного віку, особливо в період їх підготовки до школи.
2. Педагогічні пошуки в кінці 19 - на початку 20 століття, які особливо посилились в часи здобуття державою незалежності, сприяли розвиткові новаторської виховної практики дитини дошкільного віку. Мета цього прогресивного руху у педагогіці полягала в тому, щоб суспільство дбало про виховання молодого покоління "на основі моралі, релігії, доброго поляка", а захоронки мали стати ефективним підґрунтям у цьому процесі. З часу появи перших дошкільних закладів ("школи ігор") в Італії, Нідерландах, Швейцарії, Англії, в 1843 році - захоронку у Кракові (активізуються наукові пошуки у дошкільній педагогіці. Поява інтересу до цієї проблеми та наукового доробку таких

визначних теоретиків та практиків, як А.Цешковський, Е.Бояновський, С.Карпович, М.Веріго-Радзивіловичова, Г.Верніц, Я.Давід, А.Шицувна значно сприяли розвитку дошкільної педагогіки як самостійної галузі науки.

3. Розвиток педагогічної теорії і практики дошкільного виховання в досліджуваний період характеризується зародженням і втіленням у життя нових освітніх інституцій (захоронок) та вітчизняних ідей щодо загального розвитку дітей дошкільного віку і, зокрема, їх підготовки до школи, утвердження інновацій в дошкільній педагогії. Заперечувалася як невідворотна роль природних задатків, так і визначальний вплив навколишнього середовища. Розвивалася авторська методика індивідуалізації процесу навчання і розвитку дитини. Посилювалася увага теоретиків до організації навчання дитини залежно від виявленого рівня її знань, умінь і досвіду.

4. Польські вчені в цей період вивчають наявні на той час світові надбання і розвивають польську теорію дошкільного виховання так глибоко, багатогранно, на рівні уявлень того часу, що вона не відстає від розвитку світової педагогічної думки.

5. Теоретичний доробок польських вчених забезпечував розвиток практичної роботи дитячих садків. З'явилися програми, методичні рекомендації, які орієнтувалися на потреби й можливості дитини. Розроблені такі важливі й досі методи організації дитячої діяльності, як елементарні дослідження, ігри та дитяча праця, спілкування, дозвілля.

6. Витоки багатьох сучасних тенденцій розвитку теорії та практики дошкільного виховання були виявлені нами в історії виникнення перших теорій, методичних розробок, досвіду перших дитячих садків, а саме: всебічного розвитку дитини, напрямків та особливостей підготовки її до школи, різноманітного впливу довкілля - "наука про речі", важливість раннього розвитку дитини та багато інших.

7. В цей період інтенсивно розвивалася психологічна думка. Польські вчені намагалися пояснити індивідуальний темп й рівень розвитку дитини, показати, що зміст і обсяг уявлень і понять дитини залежить від середовища, в якому вона виховується. Для цих досліджень були створені перші оригінальні методики.

8. Проведений аналіз генезису пріоритетних тенденцій (рецепція іноземних надбань, емпіричні оригінальні дослідження і критичні студії та їхній прямиий вплив на практику підготовки дитини до школи, визначення засад й методів виховання дітей тощо) дає можливість стверджувати, що у Польщі була закладена науково-теоретична і практично-організаційна основа дошкільної освіти загалом, яка базувалася на кращих програмах і методах, розроблених і на той час. Матеріали, що висвітлюють метод "науки про речі" Я.Давіда, "біографічний" А.Шицувни та "case study" (авт.), засвідчують їх результативність. Своєрідність і глибинність цих методів, адаптованих і перевірених на досвіді нинішніх педагогів, підтверджують наші передбачення щодо їх ефективності при відповідній трансформації в сучасних умовах.

9. Важливим центром наукової та громадсько-педагогічної думки середини 19 - початку 20 століття стали дошкільні заклади (захоронки) при ордені Сестер Служебниць Діви Марії та при Товаристві Сестер Милосердя і Воскресенок, метою яких стало: формування християнської моралі, трудове виховання, розвиток розумових здібностей, навчання елементарним навичкам читати і писати, задоволення потреби дітей в рухах та іграх. З другої половини 19 століття захоронки стали своєрідною школою як для дітей, так і для вихователів. Водночас вони служили практичною базою для перевірки основних теоретичних положень та авторських концепцій і програм (М.Веріто-Радзивіловичової, Я.Давіда, А.Шицувни та ін.), Контроль і добір кадрів для світських захоронок здійснювали Комітет Захоронок, Товариство вивчення дітей.

10. Удосконалення педагогічного процесу в захоронках різного підпорядкування, спрямованого на забезпечення успішної підготовки дітей до школи, передбачає втілення

в життєдіяльність дитини різного типу ігор, які сприяють пізнанню предметного середовища і людини та її взаємин з близьким довкіллям і світом. Найбільш ефективно навчання здійснювалося при проектуванні діяльності дітей, її змісту, форм, у співпраці з однолітками та при організації індивідуальних занять ("біографічний метод"). Доведено, що впровадження у практику ігор та іграшок є одним із ефективних педагогічних методів і засобів розвитку пізнавальних здібностей, надання допомоги на початковому етапі навчання читати, рахувати, пізнання особистості дитини, започаткування плановості і систематизації виховних впливів під час підготовки дитини до школи.

11 Теоретичні положення і методичні розробки з концепції Я.Давіда та А.Шицувни щодо підготовки дітей до школи були покладені в основу розробки сучасних тематичних планів, програм і навчальних посібників та методичних рекомендацій з основ дошкільного виховання, використання ігор та іграшок для студентів Академії Педагогічної в Кракові, вихователів-практиків і методистів дитячих закладів. Реалізація основних положень спрямовується на якісне перетворення наявної педагогічної практики підготовки дитини до школи, а також на подальший розвиток теоретичних і методологічних засад психолого-педагогічної діяльності педагогів-практиків в умовах функціонування сучасної системи дошкільного виховання в Польщі.

До подальших напрямків дослідження цієї важливої проблеми вважаємо за доцільне віднести такі: еволюція підготовки педагога дошкільного закладу до роботи з дітьми, які перебувають поза освітніми структурами, до навчання в школі; історія, теорія і методика розвитку творчих можливостей дошкільників у процесі ігрової діяльності; просвітницька діяльність добровільних і релігійних товариств у сфері дошкільного сімейного виховання.

Основний зміст дослідження відображений в таких публікаціях автора:

Монографії:

1. Ададек Ірена. Теорія та практика підготовки дітей до школи в умовах розвитку польського дошкільця (друга половина 19 віку - 1918 р.).- 2-е вид., змінене, - Краків: Наукове Видавництво АП, 2000. - 381с, Adamek Irena, Teoria i praktyka przygotowania dzieci do szkoły w warunkach rozwoju polskiego przedszkola (druga połowa XIX wieku – 1918 rok.-Wydawnictwo AP, Krakow, 2000, ss.381 (wydanie 2-zmienione).
2. Ададек Ірена. Дидактичні вміння вчителя 1-3 кл, початкової школи (стан та спроби їх формування).- Краків: Наукове Видавництво ВПШ, 1989.-249 с. Adamek Irena. Umiejetnosci dydaktyczne nauczyciela klas I-III szkoły podstawowej (stan oraz proby ich kształtowania).- Wydawnictwo WSP, Krakow, 1989, ss.249.
3. Ададек Ірена. Вирішення проблем дітьми, - 1-е вид, - Краків: Наукове Видавництво ВПШ, 1996.- 88с. Adamek Irena. Rozwaizywanie problemow przez dzieci.- Wydawnictwo WSP, Krakow, 1996,ss.88 (wydanie 1).
4. Ададек Ірена. Вирішення проблем дітьми.- 2-е вид, - Краків: Імпульс, 1997.-90 с. Adamek Irena. Rozwiazywanie problemow przez dzieci.- Impuls, Krakow, 1997, ss.90 (wydanie 2).
5. Ададек Ірена. Практика розвитку у вихованні малої дитини.- 1-е вид, -Краків: Наукове Видавництво ВПШ. 1996.- 145с. Adamek Irena. Praktyka rozwojowa w wychowaniu malego dziecka.-Wydawnictwo WSP, Krakow, 1996, ss. 145 (wydanie 1).
6. Ададек Ірена. Практика розвитку у вихованні малої дитини.- 2-е вид.-Краків: Наукове Видавництво ВПШ. 1998.-140 с. (Видання 11). Adamek Irena. Praktyka rozwojowa w wychowaniu malego dziecka.-Wydawnictwo WSP, Krakow, 1998, ss.140 (wydanie 2).
7. Ададек Ірена, Основи виховання у початкових класах.- Краків: Імпульс, 1997.-192 с. Adamek Irena. Podstawy edukacji wczesnoszkolnej.- Impuls, 1997, ss.192.

8. Ададек Ірена. Підготовка дітей до школи в умовах розвитку дошкільного виховання на польських землях (друга половина 19 - початок 20 ст.). - 1-е вид. - Краків: Наукове Видавництво ВПШ. 1999.-381с. Adamek Irena. Przygotowanie dzieci do szkoły w warunkach rozwijającego się wychowania przedszkolnego na ziemiach polskich (druga połowa XIX wieku – 1918 rok. – Wydawnictwo WSP, Krakow, 1999, ss. 381(wydanie 1).
9. Ададек Ірена. Ідеї та стратегії навчання вчителів I-III класів та дитсадків.-Краків, Наукове Видавництво ВПШ. 1998. (Авторських 21 с.) Adamek Irena. Idee i strategie kształcenia nauczyciel klas I-III i przedszkoli, Wydawnictwo Naukowe WSP, Krakow, 1998 (Aut. 21s.).

Посібники

10. Ададек Ірена, Методичні рекомендації для студентів магістерських заочних студій педагогіки початкових класів).-Краків: Видавництво кафедри дошкільної та ранньошкільної педагогіки, 1996. - (Авторський колектив - бс.). Adamek Irena. Przewodnik metodyczny (dla studentow trzyletnich magisterskich studiow zaocznych kierunku pedagogika wczesnoszkolna).- Wydawnictwo Katedry Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej, Krakow, 1996. (Авторський колектив -бс.)
11. Ададек Ірена. Методичні рекомендації до початкового навчання і виховної роботи.-Краків: Видавництво ВПШ, 1988. - 90с. Adamek Irena. Przewodnik do metodyki nauczania początkowego i pracy wychowawczej. Wydawnictwo WSP, 1988, Krakow, ss.90.

Статті та матеріали конференцій

12. Ададек Ірена. Вплив педагогічних студій на фахову працю// Рух педагогічний.-1973.-№1.-086-89. Adamek Irena. Wplyw studiow pedagogicznych na prace zawodowa, “Ruch Pedagogiczny”, 1973, nr 1, s.86-89.
13. Ададек Ірена. Його життєві захоплення// Освіта і виховання.-Серія Б і Д.-1975.-№7.-С.24-25. Adamek Irena. Jego życiowa pasja, “Oswiata i Wychowanie”, Seria B i D, 1975,nr 7, s.24-25.
14. Ададек Ірена, Коли і як починати навчати читати// Сім'я та школа.-1975.-№7/8.-С.211. Adamek Irena. Kiedy i jak zaczynac nauke zycytania, “Rodzina i Szkola”, 1975, nr 7/8, s.211.
15. Ададек Ірена. Проблема переведення до вищого класу з поганою оцінкою на пропедевтичному рівні // Освіта і виховання. - 1979. - № 3.-Серія Д, С.31-36; серія Ц, 025-30. Adamek Irena. Problem promowania z ocena niedostateczna na szczeblu propedeutycznym, “Oswiata i Wychowanie”, 1979, nr seria D, s.31-36, seria C, s. 25-30, - 1979, № 3.
16. Ададек Ірена. Коли Ясь іде до школи // Освіта і виховання. - 1980, - № 2. - Серія Д. - С.31-32; Серія Ц. С.23-24. Adamek Irena. Kiedy Jas idzie do szkoły. “Oswiata i Wychowanie”, 1980, nr 2 seria D, s.31-32, 1980, nr 2, seria C, s. 23-24.
17. Ададек Ірена. Участь батьків у дидактично-виховній праці в школі// Проблеми освіти на селі.- 1989.- № 4. - С.59-62. Adamek Irena. Wspoludzial rodzicow w pracy dydaktyczno-wychowawczej w szkole, “Problemy Oswiaty na Wsi”, 1989, nr 4, s.59-62.
18. Ададек Ірена. Теоретичні основи аналізу дидактичної діяльності вчителя// Річник Комісії Педагогічних Наук.- Оссолінеум, 1990.- Вип, XLIV.- С.77-78. Adamek Irena. Teoretyczne podstawy analizy dzialalnosci dydaktycznej nauczyciela. “Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych.”- Ossolineum, 1990, XLIV.- s.77-78.
19. Ададек Ірена. Значення проблеми у розвитку активності дитини дошкільного і ранньошкільного віку // Квартальник освітній.- 1994.- № 3/4. – С.39-50. Adamek Irena. Znaczenie problemu w rozwijaniu aktywnosci dziecka w wielu przedszkolnym i wczesnoszkolnym. “Kwartalnik Edukacyjny”, 1994, nr 3/4, s. 39-50.
20. Ададек Ірена. Виховання пошани до іншої людини // Сучасні зміни у вихованні в

- початкових класах/ За ред. М.Яковіцької.- Зелена Гора: Наукове Видавництво ВПШ.- 1995.- С.73-79. Adamek Irena. Wychowanie w tolerancji wobec drugiego czlowieka, [w:] Wspolczesne przemiany edukacji wczesnoszkolnej, pod red.M.Jakowickiej, Zielona Gora Wydawnictwo Naukowe WSP, 1995, s.73-79.
21. Ададек Ірена. Свобода і примус в антиупереджувальному вихованні // Поміж свободою й примусом. У пошуках золоті середини.- Краків: Наукове Видавництво ВПШ.- 1995.- С.100-104. Adamek Irena. Wolnosc i przymus w edukacji antyuprzedzeniowej, [w:] Pomiedzy wolnoscia a przymusem/ W poszukiwaniu zlotego srodka. Krakow, Wydawnictwo Naukowe WSP,1995.- s.100-104.
22. Ададек Ірена. Навчання педагога у Краківській Вищій Педагогічній Школі (з питань педагогіки у початкових класах) // Демократія й виховання. -Торунь: Видавництво Торунського Університету. - 1995. – С. 4-5. Adamek Irena. Kształcenie nauczycieli w krakowskiej Wyzszej Szkole Pedagogicznej (w zakresie pedagogiki wczesnoszkolnej), “Demokracja a wychowanie”, Torun, Wydawnictwo Uniwersytetu Totunskiego, 1995, s.4-5.
23. Ададек Ірена. Методичні рекомендації для студентів трьохрічних магістерських студій з дошкільної педагогіки та педагогіки у початкових класах / За ред. Ірени Ададек.- Краків: Видавництво Кафедри Дошкільної Педагогіки та Педагогіки у початкових класах. 1996.- С. 2-8; 17-19. Adamek Irena. Przewodnik metodyczny dla studentow trzyletnich studiow magisterskich kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna, pod red. Ireny Adamek, Krakow, Wydawnictwo Katedry Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej, 1996, s.2-8; 17-19.
24. Ададек Ірена. Терапевтична та стимуляційна функція гри// 1996.- № 6.- С. 97-98. Adamek Irena. Terapeutyczna i stymulujaca funkcja zabawy. “Rocznik Pedagogika”, 1996, nr 6, s.97-98.
25. Ададек Ірена. Суб'єктивне розуміння учня в процесі розв'язання проблем // Відчуття суб'єктивності у ранньошкільному навчанні/ За ред. Вл.Пушлецького.- Ополе: Видавництво Опольського Університету - 1997.- С.91-98. Adamek Irena. Podmiotowe traktowanie ucznia w procesie rozwiazywania problemow [w:] Doswiadczenie podmiotowosci w edukacji wczesnoszkolnej, pod red. W.Puslecki, Opole, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 1997, s.91-98.
26. Ададек Ірена. Удосконалення вчителів початкового навчання та дошкільного виховання // Квартальник едукативний / Звіт з конференції.- 1998. - №2.- С.75-76. Adamek Irena. Unowoczesnianie nauczycieli nauczania poczatkowego i wychowania przedszkolnego (sprawozdanie z konferencji), “Kwartalnik Edukacyjny”, 1998, nr 2, s.75-76.
27. Ададек Ірена. Цінність сімейного середовища у підготовці дитини до школи// Квартальник едукативний.- 1999.- № 1-2. С.9-16. Adamek Irena. Wartosc srodowiska rodzinnego w przygotowaniu dziecka do szkoly, “Kwartalnik Edukacyjny”, 1999, nr 4, s.9-16.
28. Ададек Ірена. Питання підготовки дітей до школи у світлі психологічної теорії, що розвивалася на польських землях на межі 19-20 століть// Наука і сучасність.- К.:Національний педагогічний університет, 1998.-Т.1.-С.101-117.
29. Ададек Ірена. Інноваційність і відкритість у навчанні вчителя// Педагогіка вищої школи. - 1998.- № 11-12.- С.177-182. Adamek Irena. Innowacyjnosc i otwartosc w edukacji nauczycielskiej, “Pedagogika Szkoły Wyzszej”, Szczecin-Warszawa, 1998, nr 11/22, s.177-182.
30. Ададек Ірена. Роль проблемних завдань у навчанні дошкільників і школярів // Соціалізація особистості / За ред. А.Капської.- К.: Національний педагогічний університет, 1999.-Вип.1. – С.194-199.
31. Ададек Ірена. Розвиток польської теорії дошкільного виховання (на зламі 19- 20 століть) // Наукові записки.- К.: Національний педагогічний університет, 1998.- Вип.4, -

C.12-22.

32. Ададек Ірена. Розв'язання проблем у грі - творча практика розвитку особистості дитини // Стимуляційна і терапевтична функція гри/ За ред. М.Келяр-Турської, Б.Мухацької. Краків: Агат, 1999.- С.179-187. Adamek Irena. Rozwiązywanie problemów w zabawie – kreatywna praktyka rozwoju osobowości dziecka [w:] Stymulacyjna i terapeutyczna funkcja zabawy, pod red. M.Kielar-Turska, B.Muchacka, Krakow, Agat, 1999, s.179-187.
33. Ададек Ірена. У пошуках цілей холистичного навчання дитини// Цілі навчання у шкільній едукції/ За ред. В.Пусьлецького.- Ополе: Видавництво Університету Опольського, 1999.- С.185-191. Adamek Irena. W poszukiwaniu kształcenia holistycznego dziecka, [w:] Cele kształcenia w edukacji szkolnej, pod red. W.Puslecki, Opole, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiej, 1999, s.185-191.
34. Ададек Ірена. Свобода і примус в упереджувальному вихованні // Преса, 1999.-С.114-120.
35. Ададек Ірена. Проблема підготовки до школи у світлі проведених психологічних досліджень на польських землях на зламі 19- 20 століття// Річник Комісії Педагогічних Наук.- Оссолінеум.- 2000. - Т, LXXX. - С.67-98. Adamek Irena. Problem przygotowania do szkoły w swietle prowadzonych badan psychologicznych na ziemiach polskich na przelomie XIX-XX wieku, " Romisji Nauk Pedagogicznych", Ossolineum. T.LXXX, 2000,s.67-98.
36. Ададек Ірена, Цінність сімейного середовища в процесі підготовки дітей до школи // Наука і сучасність.- К.: Логос, 1999.-Вип, 2.- 4.1.-0.10-20.
37. Ададек Ірена. Теоретичні основи практики розвитку виховання дитини // Українське дошкілля / Наукові записки.- Умань, 2000.-С. 22-27.
38. Ададек Ірена. Вирішення проблем за допомогою творчої гри в індивідуальному розвитку дитини. I.Adamek. Problem solving at play-creative practice of child's personality development. Socialiniani – edukaciniani pokyciai ikimokykliniame ugdyme, Klaipėdos Universitetas. – Klaipėda, 2000.- С.139-143.
39. Ададек Ірена. Теорія і практика підготовки дітей до школи в умовах розвитку польського дошкілля (друга половина ХІХ - початок ХХ століття.)// Соціалізація особистості/ За ред. А.Капської.-К.: Національний педагогічний університет, 2001 .- Вип.1.- С.142-151.

Ірена Ададек. Теорія та практика підготовки дітей до школи в умовах розвитку польського дошкілля (друга половина ХІХ віку-1918 р.)

Дисертація у вигляді монографії на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 - загальна педагогіка та історія педагогіки. - Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2001.

Дисертація висвітлює процес становлення і розвитку педагогічної науки і, зокрема, однієї з її галузей - дошкільної педагогіки. На основі аналізу архівних матеріалів, оприлюднених джерел, психолого-педагогічних часописів та низки перших концепцій, теоретичних розробок, узагальнені основні тенденції і обґрунтовані причини та потреби розвитку дошкільних закладів (захоронок) різного підпорядкування на межі ХІХ - ХХ століть.

Важливе місце в дисертаційній роботі відводиться концепціям відомих вчених і практиків Я.Давіда та А.Шицувни - "наука про речі" та "психологічне вивчення дітей". Визначено і розкрито теоретико-методичні та організаційні засади навчально-виховного процесу у різних типах навчальних закладів створених офіційними структурами (освітніми управліннями воеводств), благодійними та релігійними товариствами (при різних жіночих монастирях) та світськими особами.

В дисертації розглядається також проблема підготовки дітей до школи в умовах спеціально змодельованого процесу дошкільного виховання, яке ґрунтується на

використанні спадщини польської теорії і практики дошкільної педагогіки.

Проведені емпіричні дослідження дозволили вирішити такі завдання: дослідити доцільність сконструйованих перших методів діагностування дітей; апробувати систему занять, спрямованих на підготовку дітей до школи; виявити ефективність впливу експериментальних методик на визначені якості дитини; розкрити особливості залежності розвитку дитини від взаємодії компонентів "вихователь - дитина - батьки". Автором представлені авторські розробки дидактичних засобів із врахуванням специфіки дошкільної освіти.

Ключові слова: дошкільне виховання, захоронка (охоронка), дитячий садок, сімейне виховання, сімейне середовище, виховання дитини, підготовка до ШКОЛИ, гри.

Ірена Адамек. Теория и практика подготовки детей к школе в условиях развития польского дошкольного воспитания (вторая половина XIX века -1918 г.)

Диссертация в виде монографии на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.01 - общая педагогика и история педагогики. - Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2001. Диссертация содержит разработанную автором новую теорию учебно-воспитательного процесса подготовки детей дошкольного возраста к школе, теоретически обоснованную и экспериментально апробированную систему обучения и развития детей 6 -7 летнего возраста.

Диссертация раскрывает особенности становления и развития педагогической науки в Польше и одной из ее отраслей - дошкольной педагогики на стыке 19-20 веков. В результате анализа архивных материалов, опубликованных источников, психолого-педагогической периодики и журналов выявлены и обобщены основные тенденции и обоснованы причины, потребности развития дошкольных учреждений (захонок) в новых исторических условиях существования польской нации. Особое место в диссертации отводится концепциям выдающихся ученых конца 19 - начала 20 века - Я.Давида и А.Шицувны, которые внесли существенный вклад в развитие теории и практики национального дошкольного воспитания. Разработанные ими концепции обучения и развития детей дошкольного возраста ("наука о предметах" и "биографический" метод) стали одним из весомых явлений научно-исследовательской мысли и педагогической практики на стыке двух веков, Установлено: концептуальными основами взглядов Я.Давида на воспитание дошкольников является гуманизация, индивидуализация, взаимосвязь с миром природы и предметов, с окружением людей; сущность основных положений А.Шицувны заключается в том, что обучение и подготовка ребенка должна опираться на диагностику его знаний, умений и опыта. При этом существенную роль играют познание, представление, речь и перцепция. Учитывается, что успешность обучения дошкольников в значительной мере определяется уровнем овладения ими общенаучными элементами о мире, природе, человеке, родственных связях.

Одним из направлений исследования было определение функций и задач семьи в системе подготовки ребенка к школе, которые обуславливаются с позиций общественных потребностей и индивидуального развития, интересов воспитанника; выявление и обоснование основных правил домашнего воспитания как ориентира для родителей и гувернеров.

Предложенная система подготовки детей дошкольного возраста к школе включает несколько важных требований: диагностика ребенка, создание эмоционально-комфортной среды, учет индивидуальных особенностей и интересов детей, использование игры и игровой деятельности. При этом мы опираемся на положения педагогов прошлого: игра для детей младшего школьного возраста - это

развлечение, для детей старшего дошкольного возраста - это отдых. Объединив эти две позиции, мы нашли оптимальный вариант: играя – обучай. В такой ситуации игры превращаются в активный метод влияния на содержание и характер деятельности ребенка, на его эмоциональную сферу, интеллектуальные особенности и физическую подвижность. Функции игр могут усиливаться за счет использования в них различных предметов и, в частности, игрушек, которые по типологии можно отнести к разным группам: дидактические, воспитательные, стимулирующие, познавательные, терапевтические.

Эмпирическая проверка выявленных методик и совокупности педагогических условий, обеспечивающих их эффективность, осуществлялась с помощью учебных ситуаций и игр. Это позволило решить следующие задачи: исследовать целесообразность сконструированных на стыке веков методов диагностирования детей; апробировать систему занятий, направленных на стимулирование развития детей в период их подготовки к школе; определить эффективность влияния экспериментальных методик на выделенные нами качества детей; раскрыть особенности зависимости развития ребенка от взаимодействия компонентов "воспитатель - родители - ребенок". Основные результаты работы нашли применение в дошкольных учреждениях разных городов и сел Краковского воеводства.

Ключевые слова: дошкольное воспитание, захоронка (охранка), Детский сад, семейное воспитание, семейная среда, воспитание ребенка, игры.

Irena Adamek. The Theory and Practise of School Preparation of Children in the Conditions of the Development of the Polish Preschool (second half of 19 c. - 1918)

The dissertation is a monograph for the degree of Doctor of Education on speciality 13.00.01 – General Pedagogics and history of Pedagogics, pre-school pedagogy. National Dragomanov Pedagogical University, Kyiv.2001.

The process of school preparation of children in the conditions of modelled pre-school education, based on the usage of Polish pre-school pedagogy heritage was examined in the work.

The dissertation contains researches on the process of development of pedagogical sciences and pre-school pedagogy. On the basis of analysis of archive materials, psychological and pedagogical magazines, the main trends in the development of pre-school institutions (okhronka) were defined.

An large part of the work is devoted to the conceptions of wide-known scientists and practitioners Ya. Dawid and A. Shitsuvni, "science about things" and "psychological study of children". It reveals theoretic methodical and organizational basis educational process in different types of institutions: official ones, charity communities and temporal persons. Trends of influence of family environment on children development in general and their pre-school training in particular were found out.

The results of newly-used, transformed methods of Ya. Dawid and A. Shitsuvni are presented and the effectiveness of their usage in pre-school education system was proved.

Didactic means for pre-school education are presented.

Key words: pre-school education, ochronka (19 c. Polish day - nursery), kindergarten, family education, family environment, child up-bringing, pre-school training, games.